

ұстанбаса, стандарттар мен типтік жоспарлар, білім беру жоспары, типтік бағдарламалар осы мақсатқа сай жасалмаса, онда кәсіби біліктілігі жоғары қазақ тілді маман даярлаймыз, қазақ тілін дамытамыз дегеніміз бос сөз болып қалады, жұртты алдау немесе негізсіз бос ұран болып қала береді. Сол себепті тілдерді үйрену қажеттілікке, нақты мақсатқа сай болса, ел де, сол елдің әр азаматы да ұтары сөзсіз. Осы жұмыстардың барлығы еліміздің – үштілділік бағдарламасын іске асырудың жолы болмақ. Мен өз ойымды қорытындылай келе, Қазақстанның тілдер саясатындағы басты бағыт – тілдердің үштұғырлылығы деп ойлаймын. Еліміз үшін үштілділік өте маңызды роль ойнайды деп айта аламын. Қазақстан жерінде тұратын азаматтардың басын біріктіретін тіл ретінде -қазақ тілі көш бастауы керек. Келер ұрпақтың мемлекеттік тілде сөйлеуі қазіргі заман талап етіп отырған жағдай. Менің ойымша үштілділікті білгеннен біз ешқашан зардап шекпейміз, керісінше болашаққа нақты бағыт әрі сеніммен қадам баса аламыз. Олай деуімнің себебі мынада: үштілділік халықтың барлық топтарын біріктіре отырып, қазақ тілінде сөйлейтін және орыс тілінде сөйлейтін қауымның ортақ ақпараттық өрісте топтасуына, бірін-бірі неғұрлым жақсырақ түсінуіне, жүрекпен ұғынысуына мүмкіндік береді. Олай болса, көптілділік, үш тұғырлы тіл, ұлт келешегінің де, ұрпақ келешегінің де, кілті екендігі әрқашан әрқайсысымыздың қаперімізде болсын дегім келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. (Қазақстан халқына жолдауы). Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Астана, 2007.
2. М.Салқынбаев. «Ел тәуелсіздігінің нышаны – мемлекеттік тіл». Ақиқат. №4 басылым, 2011 жыл.
3. Ақиқат. «Қазақстан – 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. №1 басылым, 2013 жыл.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы.
5. Ақиқат. «Қазақ тілін білу - әншейін бір ұран емес», Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқы ассамблеясының ХҮІІ сессиясында сөйлеген сөзі. №5 басылым. 2011 жыл.
6. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы (баптары бойынша түсіндірмелерімен) және оны жүзеге асыру жөніндегі құжаттар. Алматы. – «Дастан» баспасы, 336-2000 бет.
7. www.egemen.kz Соңғы кірген уақыты: 03.11.2021.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РЕЦЕПТИВТІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Мұхитбекқызы Ж.

Аңдатпа. Мақалада тілдің тәжірибедегі еркін, дұрыс, жылдам сөйлеу және тыңдалым мен оқылым тілдік құзыреттеріне нақты анықтамасы берілген. Кезеңмен оқыту барысында оқушылар тілдік әрекеттер түрлері бойынша білімдерін игере отырып, қалыптасқан дағдыларын кез-келген жағдайларда қолдануына және болашақта бәсекеге қабілетті тұлға болуына мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: тілдік дағдылар, оқу бағдарламасы, үздіксіз білім беру, коммуникативтік тәсіл, құзыреттілік.

Білім беруді және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасында білім беру ісінің құрылымы мен мазмұнына елеулі өзгерістер енгізілуіне байланысты, бүгінгі заман талабына сай орта білім берудің мазмұнын жаңарту міндеті тұр. Бұл міндетті жүзеге асырудың бірден-бір жолы – педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру жүйесін жаңашаландыру, яғни өмір бойы үздіксіз білім алуға көшу.

Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде «Ағылшын тілі» пәні бойынша жаңартылған оқу бағдарламасы Еуропа Кеңесінің шет тілдерін меңгерудің жалпыеуропалық құзыреттіліктерімен берілген тілдік дағдылар деңгейінің сипаттамаларына сәйкес әзірленді, оның негізінде бастауыш және орта мектепте оқыту контексіне сәйкес келетін, оқушылар оқу жылының соңында қол жеткізуі тиіс бірқатар жетістіктер жатыр [1]. Бағдарлама оқушыларға сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Оқу кезеңдері барысында осы дағдылар жақсарған сайын, оқушылар алынған білімді ақпаратты бағалау, дәлелдерді көрсету және қалыптастыру үшін, сондай-ақ белгілі бір тапсырмаға, белгілі бір аудиторияға және нақты мақсатқа қатысты егжей-тегжейлі түсініктемелер құру үшін біріктірілген пайдалануға сенімді болады. Оқушылар алған дағдыларын кез-келген жағдайда қолдануға мүмкіндік беретін білім алады, оқушыларға кез-келген ауызша және жазбаша мәтіндерді сыни және сенімді пайдалануға, ойластырылған және нақты сөйлеуге, бір-бірімен сөйлесуге және дағдыларды кең ауқымды міндеттер үшін шебер қолдануға көмектеседі. Коммуникативтік құзыреттілік – адамның әлеуметтік, кәсіби, мәдени қажеттіліктері шегінде тілді, оның фонетикасын, лексикасын, грамматикасын, стилистикасын, сөйлеу мәдениетін білуді, тілдің осы құралдарын және сөйлеу тетіктерін – айтылым, тыңдалым, оқылым, жазылым дағдыларын меңгеруді білдіретін термин. Шет тілдерін оқытудағы коммуникативтік тәсіл (Communicative language teaching) – бұл оқушылардың шетел тілін мағыналық қабылдауын және түсінуін қалыптастыруға, сондай-ақ сөйлеу сөздерін құру үшін тілдік материалды меңгеруге бағытталған тәсіл. Шет тілдерін оқытудағы коммуникативті тәсіл,

ең алдымен, оқушыларды шет тілді ортада еркін жүруге, сонымен қатар әртүрлі тілдік жағдайларда дұрыс әрекет етуге үйретуге арналған. Алайда, коммуникативті тәсіл, ең алдымен, тілдік құрылымдардың дұрыстығына емес (бұл аспект маңызды болып қала береді), бірақ басқа параметрлерге назар аударады: қарым-қатынас процесінде қатысушылардың өзара әрекеттесу жолдары; жалпы коммуникативтік мақсатқа қол жеткізу және түсіну; заттарды әртүрлі жолдармен түсіндіруге және білдіруге тырысыңыз; басқа қатысушылармен қарым-қатынас жасау арқылы коммуникацияның бір қатысушысының құзыреттілігін кеңейту.

Шет тілдерін оқыту практикасына коммуникативті бағытталған тәсілді енгізу әртүрлі халықтардың бай тілдік және мәдени мұрасын сақтау және көбейту, техникалық және ғылыми ақпаратпен, мәдени жетістіктермен, идеялармен, жұмыс күшімен қарқынды алмасу, адамдардың ұтқырлығын арттыру мақсатында жүзеге асырылды. Бұл тәсілдің негізгі қағидасы оқушылар үшін өзекті нақты өмірлік жағдайларда қарым-қатынас құралы ретінде тілді меңгеруге бағдарлау болды [2; 80].

Шет тілінде оқуды үйрену тілдік материалды рецептивті меңгеруді қамтамасыз етуге және оқушылардың танымдық құзыреттілігін дамытуға арналған, өйткені бір жағынан бұл сөйлеу әрекетінің түрі, ал екінші жағынан ақпараттық және академиялық дағдыларды қалыптастырудың негізі. Осы дағдыларға сүйене отырып, адам қазіргі ақпараттық ағындарда жүре алады. Оқылым–айтылым әрекетінің рецептивті түрі. Бұл мәтінді оқу кезінде оқушылар ақпарат алады дегенді білдіреді. Оқу «автоматты түрде» байланысқа айналады, яғни ақпаратты автордан оқырманға беру. Кез-келген қарым-қатынас әрдайым ынталандырылады, яғни мәтіннен ақпарат алу арқылы оқырман әрқашан белгілі бір мақсатқа ұмтылады. Егер бұл мақсат болмаса, онда оқу дауысты (қатты немесе ішкі) мәтінге айналады және коммуникативті мағынасы жоқ. Оқу барысында біз әдетте үш негізгі мәселені шешеміз – мәтіннің жалпы мазмұнымен танысу, оның мазмұнды бағыттарын бөліп көрсету және ең толық ақпаратты алу. Оқудың барлық осы түрлерін мақсатты түрде оқытуға және оқу, көру және оқуды меңгерудің сәттілігін тексеруге болады. Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту мақсатында оқуға үйретуде келесі тапсырмаларды қолдануға болады: оқушыларға мәтіннің тақырыбы немесе бірінші ұсынысы бойынша мәтіннің не туралы болатынын болжауды, өз пікірлерімен алмасуды ұсыныңыз; мәтінді оқымас бұрын оқушыларға мәтіннің тақырыбы мен мазмұнына қатысты бірқатар мәселелерді талқылауға кеңес беріңіз; оқушылар мәтінді оқи бастағанға дейін мұғалім әңгіме не туралы болатынын айта алады, содан кейін оқушыларға мәтіннен 2-3 сөйлем беріп, мәтіннің қай бөлігінен – басынан, ортасынан немесе соңынан алынғанын анықтауды сұрай алады; мәтін бойынша бірнеше мәлімдемелерді жұпта талқылап, мәтіннің мазмұнына қайшы келетін мәлімдемені анықтаңыз; кейіпкердің аты мен оның сипаттамасын – мәтінде көрсетілген сипаттамамен байланыстыру;

оқушыларға мәтінді аяқтауды сұраңыз, содан кейін оны түпнұсқамен салыстырыңыз [3; 49].

Тыңдалымға үйрету оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың ажырамас құралы болып табылады, олардың сөйлеуін табиғи етуге мүмкіндік береді. Тыңдау (есту арқылы қабылданатын сөйлеуді түсіну) қарым-қатынастың негізін құрайды, қарым-қатынас одан басталады. Тыңдау адамның қажеттіліктерін немесе оның іс-әрекетінің сипатын көрсететін мотивімен коммуникативтік қызметтің жеке түрі болуы мүмкін. Мысалы, фильмді, телешоуды қарау, интернетті пайдалану, радио хабарларын тыңдау және т. б. Тыңдауды сөйлеу әрекетінің түрі ретінде жеткілікті меңгеру мүмкіндік беріп қана қоймайды, сонымен қатар шет тілінде фильмдер мен телешоуларды тәуелсіз көруді ынталандырады. Бұл оқытылатын тілдің дыбыстық жағын, оның фонемалық құрамы мен интонациясын игеруге мүмкіндік береді: ырғақ, стресс, әуен. Бастапқы кезеңде тыңдау арқылы тілдің лексикалық жағы мен оның грамматикалық құрылымы игеріледі. Тыңдалымды оқыту арқылы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту үшін келесі тапсырмаларды қолдануға болады: аудио жазбаның мазмұнын тақырып, иллюстрациялар, кілт сөздер, сұрақтар және т. б. бойынша анықтау; мәтінді тыңдағаннан кейін мәлімдемелермен келісіңіз немесе оларды жоққа шығарыңыз; тыңдалған аудио мәтіннің мазмұнын баяндауды; бірнеше сөйлемді тыңдап, сұрақ қою кезінде қолыңызды көтеріңіз; сөздерді тыңдап, суреттерге қатысты сөздерді таңдаңыз; аудио мәтінге сөздерді тыңдап, оның тақырыбын атаңыз; сөйлемдерді тыңдауға және тыңдалған мәтіннің мазмұнына сәйкес келмейтіндерді белгілеуге; аудио мәтінді семантикалық бөліктерге бөлемін; мәтіннің негізгі мазмұнын кілт сөздер ретінде жазыңыз; тыңдалған мәтінге иллюстрациялар таңдау; тыңдалған ақпаратты сурет (көрнекі диктант) түрінде бейнелеуді; мәтінді тыңдағаннан кейін кестені толтырыңыз. Қазіргі қоғамдағы қарым-қатынастың жазбаша формасы маңызды коммуникативті функцияны орындайды [4; 56]. Сондықтан, қазіргі уақытта оқушылардың жазуға және өз ойларын жазбаша түрде жеткізе білуге деген көзқарасы түбегейлі өзгерді. Оқу мақсаты ретінде жазу оқу орындарының барлық түрлеріне, шет тілін оқытудың барлық кезеңдеріне арналған бағдарламаларда бар.

Жазбаша сөйлеу әрекеті-жазбаша сөзде ойды мақсатты және шығармашылық түрде жасау, ал жазбаша сөйлеу – жазбаша тілдік белгілерде ойды қалыптастыру және тұжырымдау тәсілі [5; 80]. Бұл шет тілі сабақтарында әлі де аз оқытылатын жазудың өнімді жағы. Жазуды үйрену арқылы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту үшін келесі тапсырмаларды қолдануға болады. Олар: құттықтау хаттарын, жеделхаттарды (жеке және іскерлік мазмұндағы) жазу, сыныптастарымен алмасу және жауап жазу, ұсынылған бос жұмыс орны бойынша түйіндеме жасау, сыныптастарымен алмасу және бос жұмыс орнына осындай кандидатура жарамды ма, жоқ па жауап жазу, және неге екенін түсіндіру, берілген тақырып бойынша мұғалімге жеке хат жазып, электрондық пошта

арқылы жіберу, мұғалім хатты тексеріп, көрсетілген қателермен жауап жібереді, шағын топтарда хабарландыру-ақпарат құрастыру (жұмыс іздеу, жұмысқа қабылдау, спорттық және мәдени өмір оқиғалары туралы), сүйікті рецепт жазып, оны досыңызбен бөлісіңіз, конспект жазыңыз (оқылған мазмұнның қысқаша мазмұны), досыңызбен жазбаша түрде алған әсерлеріңізбен (көргендеріңіз және естігендеріңіз туралы) бөлісуге, мәтінді аяқтаудың әртүрлі нұсқаларын ойластырыңыз.

Осылайша, шет тілін оқытуда коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы жазбаша сөйлеудің рөлі зор, өйткені ол тілдік және нақты білімді сақтауға мүмкіндік береді, ойлаудың сенімді құралы ретінде қызмет етеді, шет тілінде сөйлеуді, тыңдауды және оқуды ынталандырады. Айтылым–ауызша қарым-қатынас (тыңдаумен бірге) жүзеге асырылатын сөйлеу әрекетінің өнімді түрі. Сөйлеудің мазмұны-ойларды ауызша білдіру. Сөйлеу, лексикалық, грамматикалық дағдыларға негізделген. Оқытудың көптеген әдістерінде сөйлеу оқытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Дайындалған диалогтік сөйлеуді оқытуға арналған сөйлеу жаттығуларына жатқызуға болады: сұрақтарға жауап беру (қысқаша, толық, толық), мәтінге сұрақтар қою, зерттелетін тақырып пен берілген жағдайға диалог құру, монологиялық мәтінді драматизациялау, диалогты қосу немесе өзгерту, еркін ретпен берілген диалогтық бірліктерді диалогқа қалай біріктіруге болады, сұраққа түсіндірмемен оң немесе теріс жауап беріңіз, тыңдалған әңгіме тақырыбын анықтау және қысқаша негіздеу, тыңдалған хабарды немесе оқылған оқиғаны қысқартыңыз, ақпаратты бірнеше фразамен жеткізіңіз, тыңдалған оқиғаның жоспарын жасаңыз, диалогты монолог түрінде баяндау. Айтылым сөйлеу әрекетінің ең күрделі түрі екенін есте ұстаған жөн, оны игеру көптеген қиындықтарға тап болады, сондықтан сөйлеуді үйрену кезінде оқушылардың әртүрлі сипаттағы тіректерді (мазмұнды, визуалды, есту) қолдана білуі маңызды рөл атқарады. Ең алдымен, коммуникативтік құзыреттілікті дамыту табиғи жолмен емес, ерекше әсер ету жағдайларын жасаудан тұратын арнайы әдістердің көмегімен жүзеге асырылатындығын атап өткен жөн. Барлық белсенді әдістер бір мақсатты көздейді: адамға әлеуметтік-психологиялық әсер ету, оның коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға және жетілдіруге ықпал ету.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. http://shahntinsk.gov.kz/ru/prog_5
2. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде «Ағылшын тілі» пәні бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. – «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015. – 368 б.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2016.

4. Хейс Д. Cascade training and teachers professional development. Каскадты оқыту және мұғалімдердің кәсіби дамуы, 2000. – 145 б.

5. Беркилл Б., Итон Р. Оқу мен оқыту деңгейін дамыту. – Cambridge University Press, 2011. – 135 б.

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ НЕГІЗДЕМЕЛЕРІ

Халықтың мәңгі ғұмыры – оның тілінде. Әрбір тіл өз халқы үшін – ұлы. Әрқайсымыздың бізді дүниеге әкелген, ең басты байлық – ана тілін берген халқымыздың алдында оның тазалығын сақтау және байлығын көбейту секілді перзенттік парызымыз бар. Бірақ бүгінде біз тарихтың жаңа серпінімен түйісіп қалып жатырмыз. Заманауи адамзат үнемі дамушы байланыста, бұл өз алдына жалпы өмірлік әрі мәдени қажеттілікке айналуда. Аталмыш шарттарда әрбір адам бірнеше тілді меңгеруі тиіс.

Ш. Айтматов

Навекова Д.Б

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті
Қазақстан, Орал қ.

Андатпа: Бұл мақалада көптілді білім берудің өзектілігі аталып өтеді, қазақ, ағылшын және орыс тілдерін меңгеру жастарға әлемдік нарықтарға, ғылымға және жаңа технологияларға қол жеткізуіне, этникалық, қазақстандық және әлемдік мәдениеттермен араласуы негізінде сындарлы серіктестікте дүниетанымдық мақсаттарды орнатуына мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: көптілді білім, этномәдени білім, мәдени тілдік, ғылыми – әдістеме, әлеуметтік-экономика

Қазақстан көпұлтты және поликонфессиялы ел бола отырып қазіргі кезеңде өзінің мәдени-тілдік дамуының қиын да қарама-қайшы кезеңін басынан кешіп отыр. Оған Қазақстан Республикасы тіл саясаты концепциясында сипатталған қазіргі кездегі тілдік жағдай дәлел. Тіл саясаты құжаттарында өзекті мәселе болып бірнеше тілді меңгеру қажеттілігі тұратынын атап көрсетуге болады.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты жыл сайынғы Жолдауында көптілді білім берудің өзектілігі аталып өтеді, себебі «еліміздің маңызды құндылықтарының бірі және басты артықшылығы – көпұлттылық пен